

Priručnici hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za razine A2 - C1

Andrić, Tena

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:081493>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-08**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Tena Andrić

**Priručnici hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za razine A2 –
C1**

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Mikić Čolić

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Sveučilišni diplomski jednopredmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti
nastavnoga smjera

Tena Andrić

**Priručnici hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za razine A2 –
C1**

Diplomski rad

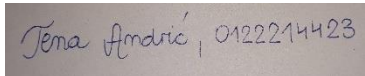
Znanstveno područje humanističke znanosti, polje filologija, grana kroatistika
Mentorica: doc. dr. sc. Ana Mikić Čolić

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 20. kolovoza 2019.

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Poznato je da je hrvatski jezik kao nastavni predmet za sve učenike obvezan od prvog dana osnovne škole do posljednjeg dana srednje škole te da ga predaju nastavnici koji su se školovali isključivo za taj posao. No kakva je situacija kada je u pitanju hrvatski kao drugi i strani jezik? Kako i gdje se uči? Tko ga poučava? Kakvi su priručnici koji se koriste za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika? Upravo će se na posljednje postavljeno pitanje pokušati dati odgovor u ovome radu. Otkako se hrvatski počeo poučavati kao drugi i strani jezik izdano je nekoliko priručnika za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika. Nema ih mnogo, ali ih je ipak dovoljno da učenik koji ga uči ovlada hrvatskim na svim jezičnim razinama. U ovom će se radu poseban naglasak staviti na neke aspekte oblikovanja priručnika za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika: usklađenost s onim što učenik treba naučiti i znati na određenom zajedničkom referentnom stupnju, zastupljenost zadataka koji razvijaju sve jezične djelatnosti, raznovrsnost zadataka te didaktičko oblikovanje priručnika.

Ključne riječi: hrvatski jezik kao drugi jezik, hrvatski jezik kao strani jezik, priručnik, ZEROJ

SADRŽAJ

Sažetak	4
1. Uvod.....	1
2. Drugi i strani jezik.....	2
2.1. Drugi jezik.....	2
2.2. Strani jezik	4
2.3. Hrvatski kao drugi i strani jezik.....	6
3. Zajednički europski referentni okvir za jezike.....	7
3.1. Zajednički referentni stupnjevi	8
3.2. Kompetencije	9
3.2.1. <i>Leksička kompetencija.....</i>	10
3.2.2. <i>Gramatička kompetencija</i>	11
3.2.3. <i>Sociolingvistička kompetencija</i>	11
4. Didaktičko oblikovanje udžbenika	13
5. Priručnici za učenje hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika	15
6. Analiza priručnika za učenje hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika.....	18
6.1. Leksička kompetencija	18
6.2. Gramatička kompetencija	20
6.3. Sociolingvistička kompetencija	20
6.4. Jezične djelatnosti.....	22
6.5. Vrste zadataka.....	28
6.5.1. <i>Zadaci otvorenoga tipa</i>	28
6.5.2. <i>Zadaci zatvorenoga tipa.....</i>	30
6.5.3. <i>Ostali zadatci.....</i>	32
6.6. Didaktičko oblikovanje udžbenika	32
7. Zaključak	34
Izvori i literatura	35

1. Uvod

Tema su ovog diplomskog rada priručnici hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za razine A2 – C1. Analizom osam priručnika za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika predstaviti će se njihove glavne odlike. U drugom će se poglavlju, koje nosi naziv *Drugi i strani jezik*, objasniti što je drugi, a što strani jezik te kako se oni uče i poučavaju. U trećem poglavlju naslovljenom *Zajednički referentni okvir za jezike* opisat će se zajednički referentni stupnjevi i kompetencije koje su vezane za analizirane priručnike. Četvrto je poglavlje naslovljeno *Didaktičko oblikovanje udžbenika znanja* i u njemu će se ukratko reći o glavnim odlikama udžbenika i o načelima didaktičkog oblikovanja udžbenika. U petom će se poglavlju, naslovljenom *Priručnici za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika*, predstaviti svaki od osam analiziranih priručnika. Ukratko će se reći kome su namijenjeni i kako su oblikovani. Šesto i središnje poglavlje nosi naslov *Analiza priručnika za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika*. U tom će se poglavlju predstaviti podatci do kojih se došlo analizom priručnika. Analiza se odnosila na zastupljenost jezičnih kompetencija, jezičnih djelatnosti i vrste zadataka u priručnicima. Svi rezultati analize bit će potkrijepljeni podacima iz priručnika.

2. Drugi i strani jezik

Poznata izreka kaže: „Čovjek vrijedi onoliko koliko jezika govori.“ U današnje je vrijeme ta izreka i više nego istinita. Poznavanje barem jednog stranog jezika otvara nam brojne mogućnosti: postajemo konkurentniji na tržištu rada, upoznajemo novu kulturu i nove ljude te na taj način razvijamo sebe kao osobu. No poznavanje stranog jezika otvara i brojna pitanja. Kako čovjek nauči strani jezik? Uči li se strani jezik kao i materinski jezik koji usvajamo prirodno još od prirodnog razdoblja ili postoji neka razlika? Je li svaki strani jezik kojim osoba priča strani ili je možda drugi jezik? Jesu li drugi i strani jezik uopće isti pojmovi? Da bi se odgovorilo na ta pitanja potrebno je prvo objasniti pojmove drugi i strani jezik i razliku između njih.

Drugi i strani jezik često su pojmovi prijepora među jezikoslovcima. Jelaska navodi da „neki stručnjaci, oni koje poglavito zanima način ovladavanja jezikom pojedinca, uopće ne razlikuju drugi od stranoga jezika. Mnogim psiholingvistima (...) drugi je jezik svaki jezik koji nije prvi usvojeni jezik. Oni sve nematerinske jezike, određene kao jezici koje je tko usvajao ili usvojio poslije usvojenoga materinskoga, nazivaju drugim jezikom.“ (Jelaska i sur.; 2005: 30)

U novije se vrijeme ipak uvelo razlikovanje drugoga i stranoga jezika. Usvojene jezike jezikoslovci nazivaju prvi, drugi, treći itd., a naučene jezike stranim jezicima. Naziv kojim se objedinjuju i prvi, drugi i strani jezik jest *ini jezik* (Jelaska i sur. 2005: 29).

2.1. Drugi jezik

Oduvijek je bilo djece koja su uz materinski jezik od najranijeg djetinjstva usvajala još jedan jezik i takvoj je djeci potpuno prirodno upotrebljavati oba jezika u svakodnevnoj komunikaciji. Upravo se taj jezik koji djeca usvajaju uz materinski smatra drugim jezikom. Jelaska drugi jezik određuje kao bilo koji novi jezik kojim osoba ovlada u zajednici gdje se njime služi. Ta zajednica može biti obitelj, no može biti i zemlja. „Drugim se jezikom najčešće smatrao jezik koji tko usvaja poslije materinskoga u prirodnoj sredini, ili ga pak usvaja zajedno s materinskim, ali nakon usvojenih osnova materinskoga.“ (Jelaska i sur. 2005: 28)

Kao što je već rečeno, drugi se jezik usvaja u prirodnoj sredini, a do toga usvajanja dolazi iz različitih razloga. Prebeg-Vilke (1991: 73) navodi samo neke od mogućih razloga: pripadnost djetetove obitelji grupi manjinskog jezika, život obitelji u stranoj zemlji zbog rada, studija, političke ili ekonomske emigracije, mješoviti brak u kojem obitelj živi u zemlji jednog roditelja ili pak u zemlji u kojoj su oba roditelja stranci.

Mora se naglasiti da usvajanje drugog jezika nije jednostavan proces te da postoje brojni faktori koji mogu utjecati na uspješno usvajanje drugog jezika. Jedan je od vrlo važnih faktora dob djeteta. „U nekim su istraživanjima došli do spoznaja da će djeca ako započnu učiti drugi jezik prije šeste godine života usvojiti taj jezik bez stranog akcenta, između sedme i jedanaeste godine strani akcent obično je neznatan, a nakon dvanaeste do trinaeste godine doći će do transfera akcenta prvog jezika.“ (Prebeg-Vilke 1991: 76)

Najveća je razlika između malog djeteta i adolescenta ili odraslog čovjeka i u tome što odrasli doživljavaju jezik kao formalni sustav. Starije osobe uče jezik učeći jezična pravila koja onda primjenjuju, a djeca jezik ne gledaju na takav način. Djeca jezik jednostavno smatraju načinom izražavanja. Druga se razlika odnosi na društvene stavove prema upotrebi jednog jezika u odnosu na drugi. Dijete ne zna da ono usvaja još jedan jezik te je zbog toga otvoreno prema njemu. Nasuprot tome, odrastao čovjek ima kognitivnu sposobnost oblikovanja vlastitih društvenih stavova prema drugom jeziku, a upravo to može blokirati prirodno usvajanje jezika (Prebeg-Vilke 1991: 79).

Usvajanje drugog jezika obično dovodi do dvojezičnosti ili bilingvizma još u djetinjstvu. Izraz bilingvizam ne može se jednoznačno definirati te je često pojam prijepora, no to ne treba čuditi kad se uzme u obzir da je vladanje dvama jezicima složen fenomen. Za neke jezikoslovce pojam bilingvizma „znači vladanje drugim jezikom na razini kojom se govornik približava izvornom govorniku, neki čak podrazumijevaju podjednako vladanje dvama jezicima, drugi se zadovoljavaju definicijom prema kojoj pojedinac drugi jezik upotrebljava vrlo ograničeno, čak i samo receptivno, koristeći se pri tome samo jednom od četiriju jezičnih vještina (govor, razumijevanje, čitanje, pisanje).“ (Prebeg-Vilke 1991: 89). Iz navedene se tvrdnje može zaključiti da postoje dvije vrste bilingvizma: maksimalistički koji podrazumijeva potpuno vladanje drugim jezikom i minimalistički koji podrazumijeva korištenje samo jedne jezične djelatnosti na drugome jeziku (Prebeg-Vilke 1991: 89).

Također je važna podjela bilingvizma na simultani i sukcesivni. O simultanom se bilingvizmu govori kada dijete mlađe od tri godine usvaja dva jezika istovremeno. Prebeg-Vilke (1991: 113) navodi dvije prednosti simultanog bilingvizma. Prva je prednost to što dijete u početku ne zna da je izloženo dvama jezicima te se tako može izbjeći problem da dijete odbija učiti novi jezik jer već posjeduje jedno sredstvo komunikacije koje mu je potrebno. Druga je prednost to što se iskorištava djetetova urođena sposobnost da proizvodi najrazličitije glasove prije nego što oni nestanu iz njegova glasovnog repertoara.

S druge strane, sukcesivni bilingvizam odnosi se na usvajanje drugog jezika u kasnijim godinama. Mnogo djece odrasta u obiteljima u kojima oba roditelja govore jezik manjine te su od

rođenja izložena tom jeziku, a kad krenu u vrtić, školu ili neku sličnu dječju ustanovu bivaju izložena drugom jeziku. Još je jedan od mogućih slučajeva sukcesivnog bilingvizma selidba obitelji u drugu zemlju u vrijeme kada su djeca već gotovo usvojila svoj materinski jezik. Prebeg-Vilke navodi da je najveća prednost sukcesivnog bilingvizma to „što starije dijete više znade o svijetu oko sebe, duže pamt i ima više sposobnosti da primi i preda informaciju.“ (Prebeg-Vilke 1991: 114). Potencijalni problem može predstavljati djetetovo odbijanje učenja još jednog jezika jer bi to značilo da mora usvajati nove nazive za sadržaje za koje već posjeduje izraze.

Na kraju treba spomenuti još jednu podjelu bilingvizma, a to je podjela na pasivni, aktivni i apsolutni bilingvizam. Kod pasivnog bilingvizma dijete razumije drugi jezik, ali ga ne govori. Aktivni bilingvizam podrazumijeva da dijete i govori i razumije drugi jezik, a o apsolutnom se bilingvizmu može govoriti ako se dijete u oba jezika približava standardu izvornog govornika (Prebeg-Vilke 1991: 123).

2.2. Strani jezik

Strani je jezik, najjednostavnije rečeno, jezik strane zemlje, odnosno jezik koji se uči u školi ili na tečajevima u zemlji koja se njime ne služi. Za razliku od drugog jezika strani se jezik uči u neprirodnim situacijama i upravo je to glavno obilježje po kojem se drugi i strani jezik razlikuju. Zbog toga je najprikladnije govoriti da se drugi jezik usvaja, a strani se jezik uči (Jelaska i sur. 2005: 29).

Razlozi i ciljevi osobe koja uči strani jezik razlikuju se od pojedinca do pojedinca. Mikić Čolić navodi dvije glavne skupine ciljeva, odnosno dvije motivacije za učenje, a to su integrativna ili uklopna i instrumentalna ili uporabna. „Integrativna ili uklopna motivacija proizlazi iz pozitivnog stava prema govornicima stranoga jezika, odnosno iz želje da se pojedinac uklopi u društvo govornika stranoga jezika koji uči, te instrumentalna ili uporabna motivacija koja učenje stranoga jezika povezuje s pragmatičnim ciljevima kao što su bolji posao, veća plaća, školovanje, polaganje ispita i sl.“ (Mikić Čolić 2017: 8).

Da bi netko naučio novi jezik, mora ovladati svim njegovim razinama – mora naučiti mnoštvo riječi s njihovim značenjima i uporabnim vrijednostima, rečenična pravila, točan izgovor glasova itd. Zbog toga je vrlo važna izrada prikladnih nastavnih programa i odabir metoda i strategija poučavanja, a u tome glavna nit vodilja treba biti učenička dob. Rano učenje stranoga jezika zasigurno se razlikuje od srednjoškolskog, fakultetskog ili poučavanja odraslih. Na primjer, Jelaska navodi da „odrasli polaznici tečajeva stranih jezika znaju biti vrlo zahtjevna skupina koja očekuje da u učenju jezika budu oslobođeni stresa i da što više nauče na samoj nastavi jer izvan

nje imaju previše posla i obveza, ali i da aktivno sudjeluju u oblikovanju nastave.“ (Jelaska i sur. 2005: 121). Takav stav prema učenju stranog jezika osnovnoškolci ili srednjoškolci zasigurno nemaju.

Uspjeh tečaja i učenja stranog jezika ovisi i o samim učenicima. U tome glavnu ulogu imaju učenikove sklonosti učenju i odnos prema nastavi i ostalim učenicima. Istraživači su proučavali učenike stranih jezika te oblikovali šest skupina u koje ih se može svrstati. Prvoj skupini pripadaju suradljivi polaznici koji najbolje uče dijeleći zamisli i sposobnosti s nastavnikom i drugim učenicima. Rado sudjeluju u grupnim projektima i raspravama te vole da ih kolege ocjenjuju. Drugoj skupini pripadaju sudjelni polaznici koji „sudjeluju kad im se kaže, vole učiti nastavne sadržaje i ići na nastavu, preuzimaju odgovornost za uspjeh aktivnosti.“ (Jelaska i sur. 2005: 123). Vole lekcije s raspravama, zadatke s čitanjem, objektivne tekstove i sastavke i nastavnike koji sustavno raščlanjuju i povezuju građu. Trećoj skupini pripadaju samostalni polaznici koji vole slobodu i samostalan rad, no ipak uvažavaju tuđe zamisli. Posjeduju svoj ritam učenja, vole samostalno osmišljavanje projekata te rado iskazuju svoje mišljenje u vezi s nekim problemom. Četvrtoj skupini pripadaju nesamostalni polaznici koji rade samo prema uputama nastavnika. Žele da im se kaže što moraju raditi, uče samo ono što se mora te u svemu traže podršku nastavnika i drugih učenika. Petoj skupini pripadaju nezainteresirani polaznici koji ni u jednom aspektu nastave ne surađuju s nastavnikom i učenicima. Ne vole raditi nikakve zadatke, kreativno osmišljenu nastavu ni predane nastavnike, bitno im je samo da prođu tečaj. Posljednjoj, šestoj skupini pripadaju prodorni polaznici koji vole biti u središtu pozornosti i vole se natjecati s drugim učenicima te u svemu biti najbolji. U svemu što se rade žele biti vođe (Jelaska i sur. 2005: 123).

Iz svega navedenog jasno je da ne postoji jedan najbolji pristup učenju stranog jezika koji bi odgovarao svim ljudima. Svaki se pojedinac razlikuje od drugog po načinu učenja, stavovima prema nastavi, očekivanjima od nastave i nastavnika, motivaciji i ciljevima.

Nastavnici stranog jezika također se međusobno razlikuju. Različiti nastavnici „imaju različite prirodne sklonosti, želje i stavove, radne navike, različito su obrazovani, imaju različito iskustvo itd.“ (Jelaska i sur. 2005: 124)

U nekim će se slučajevima obilježja učenika i nastavnika poklapati ili izvrsno nadopunjavati, a u drugim slučajevima obilježja će biti u potpunosti različita što bi onda mogao biti potencijalan problem. Stoga se danas u poučavanju stranoga jezika „pokušava primijeniti eklektičan pristup, tj. različiti načini, sredstva i metode, kako bi što više učenika moglo pronaći ono što im pomaže ovladati jezikom.“ (Jelaska i sur. 2005: 124)

2.3. Hrvatski kao drugi i strani jezik

Za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika danas postoje razni tečajevi u privatnim školama, na visokim sveučilištima, lektoratima hrvatskoga jezika u inozemstvu, hrvatskim dopunskim školama i tečajevima za hrvatske iseljenike. Gotovo se svi tečajevi hrvatskog kao drugog i stranog jezika razlikuju, i to ponajprije u načinu i organizaciji izvođenja nastave. Još preciznije, razlikuju se po: vremenu nastave, broju polaznika, broju sati u jednom semestru ili na jednom stupnju, broju tjednih sati, podjeli na stupnjeve učenja jezika, izboru priručnika za nastavu itd. (Jelaska i sur. 2005: 313).

Za primjer možemo uzeti tečaj koji se održavao na Filozofskom fakultetu u Osijeku koji je nastao na europskoj razini u okviru Erasmus Programa za cjeloživotno učenje. U okviru Erasmusa „razvijen je projekt Erasmus intenzivni jezični tečajevi koji predstavljaju specijalizirane tečajeve manje poznatih i podučavanih jezika koji su organizirani u državama u kojima se ti jezici upotrebljavaju kao materinski ili se na njima održava nastava u obrazovnim ustanovama. U program su bili uključeni svi europski jezici, osim engleskog, njemačkog, francuskog i standardnog španjolskoga.“ (Mikić Čolić 2017: 6). Prvi je takav tečaj na FFOS-u održan u rujnu 2013.

3. Zajednički europski referentni okvir za jezike

Zajednički europski referentni okvir za jezike ili ZEROJ¹ zajednički je temelj za izradu nastavnih planova za jezike, programskih smjernica, ispita, udžbenika i sl. u cijeloj Europi. Potreba za takvim dokumentom prvi se puta javila na simpoziju *Transparentnost i koherentnost u učenju jezika u Europi: ciljevi, procjena, certificiranje*, održanom u Rüşchlikonu u Švicarskoj, u studenome 1991. Jedan je od zaključaka tog simpozija bila priprema *Zajedničkog europskog referentnog okvira za učenje jezika* na svim razinama. Razlozi za oblikovanje takvog dokumenta bili su sljedeći:

- a) promicanje i olakšavanje suradnje među obrazovnim ustanovama u različitim državama
- b) osiguravanje čvrstog temelja za međusobno priznavanje jezičnih kvalifikacija i
- c) pomoć učenicima, nastavnicima, sastavljačima programa, ispitnim povjerenstvima i administrativnim tijelima u obrazovanju pri definiranju i usuglašavanju zajedničkih aktivnosti (ZEROJ 2005: 5).

U današnjem jezikoslovnom svijetu ZEROJ ima nekoliko namjena. Prvo, služi pri izradi planova i programa za učenje jezika da bi se definirali:

- „- pretpostavljeno prethodno usvojeno znanje i povezanost programa s prethodnim učenjem, posebno na prijelazima između osnovnog, osmogodišnjeg, srednjeg i višeg/visokog obrazovanja;
- ciljevi;
- sadržaj.“ (ZEROJ 2005: 6)

Nadalje, ZEROJ se također koristi pri utvrđivanju ispita iz jezika za dobivanje određene svjedodžbe kako bi se definirali sadržaj ispita i kriteriji vrednovanja, s naglaskom na pozitivnom isticanju uspjeha, a ne na negativnom naglašavanju nedostataka. I konačno, ZEROJ se koristi pri planiranju samostalnog učenja, a to uključuje razvijanje učenikove svijesti o vlastitom, postojećem znanju, postavljanje osobnih ostvarivih i smislenih ciljeva, izbor materijala te samoprocjenu (ZEROJ 2005: 6).

Da bi bio funkcionalan ZEROJ mora biti sveobuhvatan, transparentan i koherentan. Sveobuhvatnost se odnosi na nastojanje da se obuhvati što potpuniji raspon znanja, vještina i korištenja jezika kako bi svi korisnici mogli pomoću ZEROJ-a biti u stanju opisati svoje ciljeve i sl. „Transparentan znači da informacije moraju biti jasno formulirane i eksplicitne, raspoložive i potpuno razumljive. Koherentan znači da u opisima nema unutarnje kontradikcije. S obzirom na obrazovni sustav, koherencija zahtijeva skladne odnose između:

¹ Kratica ZEROJ koristit će se u daljnjem tekstu rada.

- prepoznavanja potreba
- određivanja ciljeva
- definiranja sadržaja
- izbora ili stvaranja materijala
- izrade nastavnih programa
- primijenjenih metoda pouke i učenja i
- procjene, testiranja i vrednovanja.“ (ZEROJ 2005: 7)

Uz sveobuhvatnost, transparentnost i koherentnost nužno je da ZEROJ bude i fleksibilan i otvoren, odnosno da bude prilagodljiv za posebne situacije te da ga je moguće mijenjati i doradivati.

3.1. Zajednički referentni stupnjevi

Budući da ZEROJ služi za opisivanje stupnjeva kompetencija prema postojećim standardima, testovima i ispitima kako bi se različiti ispitni postupci mogli lakše usporediti, bilo je potrebno oblikovati zajedničke referentne stupnjeve čija izrada nije bila ni najmanje jednostavna.

Pri oblikovanju zajedničkih referentnih stupnjeva „sustavno se koristila kombinacija intuitivnih, kvalitativnih i kvantitativnih metoda. Najprije je analiziran sadržaj postojećih ljestvica u odnosu prema kategorijama opisa korištenima u *Okviru*. Zatim je, u intuitivnoj fazi, taj materijal redigiran, formulirani su novi deskriptori te je sve dano na uvid stručnjacima. Potom su primijenjene razne kvalitativne metode da bi se provjerilo prihvaćaju li nastavnici odabrane deskriptivne kategorije i opisuju li deskriptori stvarno ono što bi trebali opisivati. Konačno, najbolji su deskriptori stupnjevani pomoću kvantitativnih metoda. Točnost takvog stupnjevanja stalno se provjerava ponovljenim obradama.“ (ZEROJ 2005: 22)

Rezultat je tog mukotrpnog rada okvirna ljestvica od šest široko postavljenih stupnjeva koja adekvatno pokriva područje učenja relevantno europskim učenicima. Početnu podjelu stupnjeva čine tri glavna stupnja: A, B i C. Stupanj A predstavlja temeljnog korisnika i on se dalje grana na A1 stupanj koji se smatra pripremnim stupnjem i A2 stupanj koji se smatra temeljnim stupnjem. Stupanj B predstavlja samostalnog korisnika i on se dalje grana na B1 stupanj koji se smatra prijelaznim stupnjem i B2 stupanj koji se smatra samostalnim stupnjem. Konačno, stupanj C predstavlja iskusnog korisnika i on se dalje grana na C1 stupanj koji se smatra naprednim stupnjem i C2 stupanj koji se smatra vrsnim stupnjem (ZEROJ 2005: 23).

Na temelju opisanih zajedničkih referentnih stupnjeva oblikovana je i globalna ljestvica koja ukratko opisuje znanja i sposobnosti koje posjeduje govornik nekog jezika na određenom stupnju. Za ovaj su rad važne razine od A2 do C1 te će se samo one i predstaviti.

Govornik na A2 razini „može razumjeti izolirane rečenice i često rabljene riječi iz područja od neposrednog interesa (npr. jednostavne podatke o sebi i obitelji, informacije vezane za kupovanje, neposrednu okolinu, posao). Može komunicirati u jednostavnim i uobičajenim situacijama koje zahtijevaju jednostavnu i neposrednu razmjenu informacija o poznatim temama i aktivnostima. Može jednostavno opisati aspekte svoga obrazovanja, neposrednu okolinu te sadržaje s područja zadovoljavanja neposrednih potreba.“ (ZEROJ 2005: 24)

Govornik na B1 razini „može razumjeti glavne misli jasnoga, standardnog razgovora o poznatim temama s kojima se redovito susreće na poslu, u školi, u slobodno vrijeme itd. Može se snalaziti u većini situacija koje se mogu pojaviti tijekom putovanja kroz područje na kojemu se taj jezik govori. Može proizvesti jednostavan vezani tekst o poznatoj temi ili temi osobnog interesa. Može opisati doživljaje i događaje, svoje snove, nade i težnje te ukratko obrazložiti i objasniti svoja stajališta i planove.“ (ZEROJ 2005: 24)

Govornik na B2 razini „može razumjeti glavne misli složenog teksta o konkretnim i apstraktnim temama, uključujući tehničke rasprave iz svog stručnog područja. Može komunicirati dovoljno tečno i neusiljeno, što omogućuje normalnu interakciju s izvornim govornikom bez napora s bilo koje strane. Može sročiti jasan, detaljan tekst o velikom broju tema te objasniti svoja stajališta o nekoj aktualnoj temi navodeći prednosti i nedostatke različitih opcija.“ (ZEROJ 2005: 24)

Govornik na C1 razini „može razumjeti složene, duže tekstove iz različitih područja i prepoznati implicitna značenja. Može se izražavati tečno i neusiljeno bez izrazito uočljivog traženja odgovarajućih izraza. Može fleksibilno i učinkovito koristiti jezik u društvenim, akademskim i poslovnim situacijama. Može proizvesti jasan, dobro strukturiran, detaljan tekst o složenim temama pokazujući da se uspješno služi jezičnim modelima, konektorima i kohezivnim sredstvima.“ (ZEROJ 2005: 24)

3.2. Kompetencije

Tijekom učenja stranog jezika učenik usvaja i razvija različite kompetencije od kojih svaka na određeni način pridonosi razvoju sposobnosti komuniciranja učenika na određenom jeziku. Zasigurno je najvažniji razvoj komunikacijske kompetencije koja, u užem smislu, obuhvaća jezične, sociolingvističke i pragmatične kompetencije, a jezična se kompetencija dalje grana na

leksičku, gramatičku, semantičku, fonološku, ortografsku i ortoepsku kompetenciju (ZEROJ 2005: 112). Budući da su se u priručnicima za učenje hrvatskog kao stranog jezika analizirale samo leksička, gramatička i sociolingvistička kompetencija, samo će one ukratko biti objašnjene u nastavku rada.

3.2.1. Leksička kompetencija

Leksička kompetencija obuhvaća poznavanje i sposobnost korištenja vokabulara nekog jezika, odnosno uporabu riječi u rečenicama, ustaljenih izraza, fraza i kolokacija, rečeničnih formula i sl. Usvojenost je leksičke kompetencije prema zajedničkim referentnim stupnjevima prikazana na sljedeći način.

Govornik A2 razine „raspolaze određenim repertoarom osnovnog jezika, što mu omogućuje da se snalazi u svakodnevnim situacijama predvidivog sadržaja, iako će obično morati tražiti pravu riječ i praviti kompromis između onoga što želi reći i što može reći. Može proizvesti kratke svakodnevne izričaje kako bi zadovoljio jednostavne potrebe konkretne naravi; osobne podatke, svakodnevne poslove, potrebe i želje, traženje informacija. Može koristiti proste rečenice te pomoću naučenih fraza, formula i skupina od nekoliko riječi razgovarati o sebi i drugim ljudima, što rade, gdje žive/rade, što imaju i sl. Raspolaze ograničenim repertoarom kratkih naučenih fraza kojima se može poslužiti za preživljavanje u predvidivim situacijama. U neuobičajenim situacijama često dolazi do prekida komunikacije ili nesporazuma.“ (ZEROJ 2005: 113)

Govornik B1 razine „služi se dovoljnim jezičnim fondom da bi opisao nepredvidive situacije, s prihvatljivom točnošću objasnio glavne odrednice neke ideje ili problema te izrazio svoje mišljenje o apstraktnim ili kulturnim temama poput glazbe ili filma. Raspolaze dovoljnim jezičnim i vokabularnim fondom da, s određenim oklijevanjem i koristeći parafraziranje, može govoriti o temama poput obitelji, hobija i interesa, posla, putovanja i tekućih događaja, no zbog leksičkih ograničenja ponekad mora ponavljati rečeno ili može imati poteškoća pri formuliranju onoga što želi reći.“ (ZEROJ 2005: 113)

Govornik B2 razine „može se jasno izražavati a da se previše ne primjećuje da se mora ograničavati u onome što želi reći. Služi se dovoljnim jezičnim fondom da može jasno opisivati, izražavati svoja stajališta i razvijati argumente bez preočitog traženja riječi i pritom koristeći neke složene rečenične strukture.“ (ZEROJ 2005: 113)

Govornik C1 razine „može, iz širokog jezičnog fonda, izabrati odgovarajuću formulaciju da bi se jasno izrazio a da se ne mora ograničavati u onome što želi reći.“ (ZEROJ 2005: 113)

3.2.2. Gramatička kompetencija

Gramatička kompetencija podrazumijeva poznavanje i sposobnost korištenja gramatičkih značajki nekog jezika. Usvojenost je gramatičke kompetencije prema zajedničkim referentnim stupnjevima prikazana na sljedeći način.

Govornik A2 razine „neke jednostavne strukture koristi ispravno ali još stalno pravi osnovne pogreške – na primjer, često miješa vremena i zaboravlja na slaganje. Ipak je obično jasno što želi reći.“ (ZEROJ 2005: 117)

Govornik B1 razine „komunicira s prihvatljivom točnošću u poznatim kontekstima; općenito dobro vlada gramatikom iako se osjeća utjecaj materinskog jezika. Pravi sustavne pogreške, ali je jasno što želi izraziti. Koristi s prihvatljivom točnošću fond uobičajenih, rutinskih formula vezanih za predvidive situacije.“ (ZEROJ 2005: 117)

Govornik B2 razine „dobro vlada gramatikom; mogu se pojaviti povremeni previdi ili sporadične pogreške te manje netočnosti u strukturi rečenice, ali to se događa rijetko i često se može naknadno ispraviti. Prilično dobro vlada gramatikom. Ne pravi nesustavne pogreške koje mogu dovesti do nesporazuma.“ (ZEROJ 2005: 117)

Govornik C1 razine „može dosljedno održavati visok stupanj gramatičke ispravnosti; sustavne pogreške su rijetke i teško se primjećuju.“ (ZEROJ 2005: 117)

3.2.3. Sociolingvistička kompetencija

Sociolingvistička kompetencija obuhvaća znanja i vještine koje zahtijeva socijalna dimenzija uporabe jezika. Da bi se upoznao jezik kojim govori neki narod potrebno je poznavati i kulturu toga naroda. Svaki se narod razlikuje od drugog po svakodnevnom životu, uvjetima života, međuljudskim odnosima, vjerovanjima, konvencijama, ritualima itd. (ZEROJ 2005: 106). Usvojenost je sociolingvističke kompetencije prema zajedničkim referentnim stupnjevima prikazana na sljedeći način.

Govornik A2 razine „može koristiti i reagirati na osnovne jezične funkcije poput razmjene i traženja informacija te na jednostavan način izraziti vlastita mišljenja i stajališta. Može jednostavno, ali uspješno uspostaviti društvene kontakte koristeći uobičajene izraze i pridržavajući se osnovnih pravila ponašanja. Može se snalaziti u vrlo kratkim društvenim razgovorima, koristeći svakodnevne pristojne izraze za pozdravljanje i obraćanje. Može nekoga pozvati, nešto predložiti, ispričati se i odgovoriti na pozive, prijedloge i isprike.“ (ZEROJ 2005: 125)

Govornik B1 razine „može se koristiti velikim brojem jezičnih funkcija i na njih odgovarati koristeći najuobičajenije eksponente u neutralnom registru. Svjestan je bitnih pravila pristojnosti te se ponaša na odgovarajući način. Svjestan je i nastoji uočiti znakove koji upućuju na najveće razlike između običaja, navika, stajališta, vrijednosti i vjerovanja zajednice u kojoj se nalazi i vlastite zajednice.“ (ZEROJ 2005: 125)

Govornik B2 razine „može se izražavati sigurno, jasno i pristojno koristeći formalni i neformalni registar koji odgovara situaciji i sugovornicima. Može, uz određeni napor, pratiti i sudjelovati u grupnoj raspravi čak i kad sugovornici govore brzo i koriste kolokvijalizme. Može održavati kontakte s izvornim govornicima a da ih nehotice ne zabavlja ili iritira te da od njih ne traži da se ponašaju drukčije nego što bi se ponašali s izvornim govornikom. Može se primjereno izražavati u različitim situacijama izbjegavajući grube pogreške u formulaciji.“ (ZEROJ 2005: 125)

Govornik C1 razine „može razumjeti velik broj idiomatskih izraza i kolokvijalizama te prepoznati promjene registra; ipak, ponekad mora tražiti da mu se nešto potvrdi, posebno ako je riječ o nepoznatom naglasku. Može se učinkovito i prilagodljivo služiti jezikom u društvenim situacijama, pri čemu se služi osjećajima, aluzijama i humorom.“ (ZEROJ 2005: 125)

4. Didaktičko oblikovanje udžbenika

Za učenje hrvatskoga kao drugog i stranog jezika potrebno je imati odgovarajuće priručnike kao i kad je riječ o bilo kojem predmetu koji se uči u školi, a temeljni je priručnik za učenje, naravno, udžbenik. Prije analize udžbenika za učenje hrvatskog kao stranog jezika potrebno je reći nekoliko riječi o tome što je udžbenik i o načelima didaktičkog oblikovanja udžbenika.

Poljak (1980) udžbenik određuje kao osnovnu školsku knjigu koja je pisana na osnovi nastavnog plana i programa i upravo ga ta odrednica razlikuje od stručne, znanstvene i umjetničke literature. Učenici se njime koriste svakodnevno u svom školovanju te je zbog toga nužno da on bude didaktički oblikovan kako bi bio što učinkovitiji. Poljak (1980: 27) nadalje tvrdi da „kvalitetno didaktički oblikovan udžbenik može uvjetovati i kvalitetniji metodički način rada nastavnika i učenika u nastavi, a napose racionalnije i ekonomičnije samostalno učenje učenika iz udžbenika izvan nastave.“

Didaktičko je oblikovanje udžbenika, nažalost, aktualan problem. Često se mogu čuti pritužbe da učenici ne upotrebljavaju udžbenik, da ne znaju čitati udžbenik, da ne znaju iz njega učiti, da ne znaju po njemu raditi, da nemaju radnih navika ili da im nedostaje radna kultura (Poljak 1980: 26). Zbog toga su izvedena četiri načela didaktičkog oblikovanja kojih bi se autori udžbenika trebali držati pri sastavljanju udžbenika. Prvo načelo odnosi se na oblikovanje udžbenika u skladu sa zakonitostima i strukturom obrazovnog procesa. U obrazovnom je procesu moguće izdvojiti nekoliko osnovnih komponenata bez kojih bi obrazovanje bilo nepotpuno i nesigurno, a te komponente jesu: pripremanje ili uvođenje učenika u nove nastavne sadržaje, obrada novih nastavnih sadržaja radi stjecanja znanja, vježbanje aktivnosti radi stjecanja sposobnosti, ponavljanje sadržaja radi trajnosti usvojenih znanja i provjeravanje rezultata (Poljak 1980: 34). Uvođenje učenika u novu temu može se smatrati početnom etapom nastavnog procesa. Uvođenje obavlja nastavnik, no pri tome se može služiti i udžbenikom kao izvorom informacija za pripremni rad učenika. Poljak (1980: 36) navodi da „sadržaj tog pripremanja, na koji će autor udžbenika orijentirati učenike, može biti veoma raznovrstan, što ovisi o sadržaju nastavne teme, objektivnim i subjektivnim mogućnostima izvođenja te o dovitljivosti autora da odabere što je tipično, ali istovremeno učenicima pristupačno i zanimljivo. Zbog toga i sadržaj pripremanja treba iz teme u temu mijenjati, da ne postane učenicima jednoličan, a najmanje da se pretvori u neku puku formalnost koja gubi svoj osnovni smisao.“ Izlaganje sadržaja nastavne teme jedna je od temeljnih komponenata u strukturi nastavnog procesa kojoj je zadatak pomaganje učeniku u stjecanju znanja. Vježbanje aktivnosti podrazumijeva uvježbavanje određenih radnji, aktivnosti, operacija i sl. u svrhu ostvarivanja funkcionalnih zadataka nastave i osposobljavanja učenika za uspješno

izvođenje određenih aktivnosti. Ponavljanje nastavnih sadržaja provodi se radi pamćenja, odnosno trajnosti znanja. Ono može biti reproduktivno i produktivno. Reprodiktivnim se ponavljanjem smatra doslovno reproduciranje nastavnog sadržaja, a produktivnim se ponavljanjem smatra primjena produktivnih aktivnosti, odnosno ponavljanje sadržaja s novog stajališta (Poljak 1980: 38–47). Na kraju obrade svake nastavne teme potrebno je provesti i provjeru znanja i sposobnosti da bi se utvrdilo u kolikoj su mjeri učenici usvojili novo gradivo te razvili svoje vještine i sposobnosti izvođenja pojedinih aktivnosti. Provjera se najčešće provodi rješavanjem različitih zadataka.

Drugo načelo govori da se u oblikovanju i sastavljanju udžbenika treba izbjegavati neznanstvena tumačenja da se znanje i sposobnosti mogu učenicima dati i prenijeti, odnosno, s druge strane, da učenici znanje i sposobnosti mogu dobiti i primiti. Naprotiv, u oblikovanju udžbenika trebalo bi se polaziti od postavke da učenici znanje i sposobnosti stječu, usvajaju, formiraju i izgrađuju svojom vlastitom aktivnošću. Takvo se formiranje i usvajanje znanja postiže stavljanjem što brojnijih i raznovrsnijih aktivnosti u udžbenik – senzornih, praktičnih, izražajnih i misaonih (Poljak 1980: 31).

Trećim se načelom udžbenik određuje kao izvor obrazovanja za koji autor u didaktičkom oblikovanju mora naći pogodna rješenja kako će posredstvom poučavanja pomoći učeniku u učenju pojedinog nastavnog predmeta i ujedno ga time poučavati u učenju uopće. Učenicima je u procesu obrazovanja potrebna pomoć, odnosno potrebno im je poučavanje bez kojeg postoji velika vjerojatnost da će učenje biti neracionalno i neekonomično (Poljak 1980: 32).

Četvrtim se načelom još jednom ističe specifičnost oblikovanja udžbenika u odnosu na ostale izvore znanja (nastavnikova izlaganja i poučavanja, audiovizualna nastavna sredstva i sl.). Udžbenik se ne smije smatrati zamjenom za ostale izvore znanja, nego njihovom dopunom i proširenjem. Svaki od izvora ima svoju funkciju i međusobno se nadopunjuju kako bi učenik mogao što bolje usvojiti gradivo. Stoga udžbenik kao jedan od izvora treba iskoristiti sve svoje specifične prednosti koje ima u odnosu na ostale izvore, a jedna je od najvažnijih prednosti što autor udžbenika može tekstovno i misaono voditi učenika u procesu obrazovanja, što znači da preuzima funkciju mentora (Poljak 1980: 32).

Prihvatanje i apliciranje svih navedenih načela za didaktičko oblikovanje udžbenika ključ je za oblikovanje kvalitetnih udžbenika.

5. Priručnici za učenje hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika

Danas se na hrvatskome i inozemnom tržištu može naći nekoliko udžbenika namijenjenih učenju hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. Svi se priručnici međusobno razlikuju po tome jesu li ih napisali izvorni govornici hrvatskoga jezika ili inozemni kroatisti, kojim su korisnicima namijenjeni te kojoj su razini učenja namijenjeni (Jelaska i sur. 2005: 219). Pri odabiru najprikladnijega udžbenika za učenje stranoga jezika nastavnici su najčešće vođeni svojom intuicijom, a veliku ulogu u izboru imaju značajke poput izgleda, zanimljivosti, korisnosti, tema i sl. (Jelaska i sur. 2005: 226). Izbor najprikladnijeg udžbenika ponekad nije lagan zbog nedostatka određenih priručnika. Jelaska (2005: 225) navodi da se „pojedine [se] vrste priručnika objavljuju češće od drugih, npr. udžbenici za početno učenje hrvatskoga, ali je zamjetan kroničan nedostatak velikoga broja specijaliziranih udžbenika. Hrvatskome jeziku nedostaju udžbenici za poučavanje na srednjim, a posebno na naprednim stupnjevima, udžbenici za poslovni jezik ili za jezik pojedine struke.“

U ovom je radu analizirano osam priručnika za učenje hrvatskog kao stranog jezika od razine A2 do razine C1: šest udžbenika, jedna vježbenica i jedna gramatika i pravopis. U tekstu koji slijedi ukratko će se predstaviti svaki od priručnika.

Udžbenik *Učimo hrvatski 2* autorica Vesne Kosovac i Vide Lukić objavljen je 2011. i predstavlja nastavak udžbenika *Učimo hrvatski 1*. Namijenjen je onim učenicima koji su usvojili osnove gramatike te vokabular i fraze koji su potrebni za svakodnevnu jednostavnu komunikaciju na hrvatskom jeziku. *Učimo hrvatski 2* u jednoj knjizi obuhvaća udžbenik, vježbenu, pregled gramatike na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, pregled glagolskih oblika, abecedni rječnik na engleskom i njemačkom jeziku, snimke tekstova nastavnih cjelina te rješenja svih zadataka. U kompletu s udžbenikom dolazi i snimljeni materijal na CD-u. Udžbenik se sastoji od 8 nastavnih cjelina, 2 ponavljanja i 2 testa. Nakon što savladaju gradivo udžbenika *Učimo hrvatski 2* učenici mogu postići razinu A2 prema *Zajedničkom europskom referentnom okviru za jezike* (Kosovac, Lukić 2011: 3).

Udžbenik *Učimo hrvatski 3* autora Višnje Kostrenčić, Miljenka Kovačićeka i Vide Lukić nastavak je udžbenika *Učimo hrvatski 1* i *Učimo hrvatski 2* i predstavlja treći stupanj učenja hrvatskog kao drugog i stranog jezika. Na trećem stupnju učenici će proširiti svoj rječnik, ovladati složenijim jezičnim problemima u govoru i u pismu te će dobiti razne informacije o hrvatskoj kulturi. Udžbenik sadrži devet nastavnih cjelina i jedno ponavljanje. Udžbenik sadrži i vježbenu koja sadrži vježbe uz svaku nastavnu cjelinu. Uz udžbenik također dolazi i CD sa snimljenim tekstovima nastavnih cjelina (Kostrenčić, Kovačićek, Lukić 2009: 3).

Udžbenik *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike (A2, B1)* autorica Marice Čilaš Mikulić, Milvie Gulešić Machata i Sande Lucije Udier objavljen je 2013. i namijenjen je ovladavanju stupnjevima A2 i B1 jezične kompetencije. Udžbenik je namijenjen studentima kroatistike, hrvatskim iseljenicima, dopunskim školama u inozemstvu te svim ostalim polaznicima tečajeva hrvatskoga jezika s većim brojem sati. Udžbenik se sastoji od 10 lekcija koje obuhvaćaju svakodnevne teme povezane sa životnim situacijama. Svaka se lekcija sastoji od dijaloga i autentičnih tekstova, vježbi za razumijevanje i tema za razgovor. Na kraju udžbenika nalazi se rječnik s oko 3000 riječi iz lekcija. Uz te su riječi navedene osnovne gramatičke i druge informacije, a obilježeno je i mjesto naglaska. Rječnik sadrži prijevodne ekvivalente na engleski i španjolski jezik. Dio su udžbeničkog kompleta vježbenica, zvučna vježbenica, gramatički pregled i CD (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata, Udier 2013: 6).

Udžbenik *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj (B1, B2)* autorica Marice Čilaš Mikulić, Milvie Gulešić Machata i Sande Lucije Udier objavljen je 2014. i namijenjen je ovladavanju stupnjevima od B1 do B2 jezične kompetencije. Kao i svi udžbenici istih autorica namijenjen je studentima kroatistike, hrvatskim iseljenicima, dopunskim školama u inozemstvu te svim ostalim polaznicima tečajeva hrvatskoga jezika s većim brojem sati (220 sati). Udžbenik se sastoji od dvanaest lekcija koje obuhvaćaju svakodnevne teme povezane sa životnim situacijama. Svaka se lekcija sastoji od nekoliko suvremenih autentičnih tekstova, vježbi za razumijevanje i tema za razgovor. Na kraju udžbenika nalazi se rječnik koji sadrži oko 4000 riječi iz lekcija. Uz te su riječi navedene osnovne gramatičke i druge informacije, a obilježeno je i mjesto naglaska. Rječnik sadrži prijevodne ekvivalente na engleski jezik. Dio su udžbeničkog kompleta *Vježbenica, Zvučna vježbenica, Gramatički pregled i Glagolski dodatak* (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata, Udier 2014: 6).

Udžbenik *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2)* autorica Marice Čilaš Mikulić, Milvie Gulešić Machata i Sande Lucije Udier objavljen je 2015. Namijenjen je ovladavanju hrvatskim jezikom na razini jezične kompetencije B2 prema ZEROJ-u. Namijenjen je studentima kroatistike i slavistike, potomcima hrvatskih iseljenika, učenicima hrvatskih dopunskih škola u inozemstvu te polaznicima različitih tečajeva hrvatskoga jezika s većim brojem sati. Udžbenik se sastoji od dvanaest lekcija koje obuhvaćaju aktualne teme povezane s konkretnim životnim situacijama i medijima. Jezična je građa strukturirana tako da služi stjecanju komunikacijske, gramatičke i kulturološke kompetencije te razvija vještine slušanja, čitanja, govorenja i pisanja te gramatičku točnost. Sve lekcije imaju sličnu strukturu i sastoje se od nekoliko suvremenih medijskih tekstova prikladnih za stupanj B2 jezične kompetencije, vježba razumijevanja slušanog i čitanog teksta, leksičkih vježba, komunikacijskih

vježba, zadataka za grupni rad ili rad u parovima, gramatičkih objašnjenja te leksema, kolokacija i frazema povezanih s temom koja se obrađuje. Dio je udžbenika i CD na kojem su snimljeni tekstovi namijenjeni slušanju i razvijanju vještine razumijevanja slušanog teksta (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata, Udier 2015: 4).

Udžbenik *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2, C1)* autorice Sande Lucije Udier objavljen je 2014. i namijenjen je poučavanju i učenju na višoj podrazini razine B2 prema ZEROJ-u koja predstavlja prijelaz prema razini C1. Udžbenik se sastoji od 10 lekcija u kojima se obrađuju aktualne komunikacijske teme. Svaka se lekcija sastoji od teksta namijenjenog čitanju, zadataka za uvježbavanje i provjeravanje razumijevanja pročitanoga teksta, leksičkih vježba, riječi u kontekstu i kolokacija, teksta namijenjenog slušanju, zadataka za uvježbavanje i provjeravanje razumijevanja slušanoga teksta te vježba usmenoga i pismenoga izražavanja. Budući da su učenici hrvatskoga kao inoga jezika na razinama B2 i C1 uglavnom ovladali strukturom hrvatskoga jezika, u udžbeniku je stavljen poseban naglasak na usvajanje vokabulara. Sastavni je dio udžbenika i edukacijski CD na kojemu su snimljeni zvučni zapisi tekstova namijenjenih razvijanju vještine slušanja i razumijevanja slušanoga teksta (Udier 2014: 4).

Vježbenica *Razgovarajte s nama! Gramatika i pravopis hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za razine B2–C1* autorica Sande Lucije Udier i Milvie Gulešić Machata objavljena je 2014. Namijenjena je poučavanju i učenju na višoj podrazini razine B2 prema ZEROJ-u koja predstavlja prijelaz prema razini C1. Vježbenica je koncipirana tako da se prvo objašnjavaju gramatička i pravopisna pravila, a nakon njih slijede vježbe (Gulešić Machata, Udier 2014: 8).

Vježbenica *Razgovarajte s nama! Vježbenica hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2)* autorica Marice Čilaš Mikulić, Milvie Gulešić Machata i Sande Lucije Udier objavljena je 2016. i namijenjena je ovladavanju hrvatskim jezikom na razini jezične kompetencije B2 prema ZEROJ-u. Vježbenica se sastoji od gramatičkih i leksičkih vježbi te njihovih rješenja, a sastavni su dio vježbenice i zadaci za razumijevanje slušanih tekstova (*Zvučna vježbenica*) čiji se zvučni zapis nalazi na CD-u uz vježbenicu. Velikom brojem raznovrsnih zadataka vježbenica prati gradivo obrađeno u udžbeniku i omogućuje njegovo uvježbavanje i usvajanje (Čilaš Mikulić, Gulešić Machata, Udier 2016: 6).

6. Analiza priručnika za učenje hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika

Analiza je provedena na osam priručnika, a pozornost je analize bila usmjerena na zastupljenost leksičke, gramatičke i sociolingvističke kompetencije, zastupljenost jezičnih djelatnosti, vrste zadataka i didaktičko oblikovanje udžbenika. U daljnjem tekstu slijede podatci dobiveni analizom.

6.1. Leksička kompetencija

Analiza zastupljenosti leksičke kompetencije u priručnicima pokazala je da u vježbenici *Razgovarajte s nama! Vježbenica hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za razinu B2* i *Razgovarajte s nama! Gramatika i pravopis hrvatskoga jezika s vježbama za razine B2 i C1* nije zastupljen razvoj leksičke kompetencije, već je stavljen naglasak na razvoj gramatičke kompetencije. U svim je ostalim priručnicima uočena zastupljenost leksičke kompetencije.

Na početku svake nove lekcije u analiziranim priručnicima u kojima je uočena zastupljenost leksičke kompetencije nalazi se kratak tekst, više tekstova ili nekakav dijalog o određenoj temi u vezi koje učenici onda usvajaju određeni leksik, razne fraze i izraze. Usvojenost se leksika najčešće provjerava raznim komunikacijskim zadacima u kojima se od učenika traži uporaba toga leksika ili raznim pisanim zadacima: kraćim sastavcima na nižim razinama učenja ili esejima na višim razinama učenja jezika.

Također je uočeno da se frazemi i kolokacije počinju usvajati od najnižih razina učenja hrvatskog jezika. Učenici se odmah upoznaju s izrazima koji mogu imati različita značenja u različitim komunikacijskim situacijama. To bi mogao biti problem za učenike kojima teško ide i usvajanje osnovnog leksika koji im je potreban za svakodnevnu komunikaciju.

U nastavku će se za svaki analizirani priručnik navesti samo dio leksika zastupljen u njima te kako se provjerava usvojenost toga leksika.

U udžbeniku *Učimo hrvatski 2* učenici usvajaju leksik vezan za upoznavanje drugih ljudi, uspoređivanje ljudi i stvari, pisanje životopisa, komunikacijske situacije u turističkoj agenciji i hotelu, hranu, odjeću, životinje itd. Vidljivo je da je riječ o usvajanju osnovnog leksika koji je potreban za svakodnevnu komunikaciju te da još uvijek nema usvajanja frazema i kolokacija. Usvojenost se leksika provjerava osmišljavanjem različitih komunikacijskih situacija u kojima se može koristiti određeni leksik, pisanjem životopisa, pisanjem e-poruke turističkoj agenciji i sl.

U udžbeniku *Učimo hrvatski 3* učenici usvajaju leksik vezan za hranu, zdravlje, snalaženje u prostoru, opis osobe, komunikacijske situacije u banci, pošti, hotelu i putničkoj agenciji i sl. Neki

od zadataka kojima se provjerava usvojenost leksika jesu: pisanje recepta, rezervacija putovanja u putničkoj agenciji ili rezervacija smještaja u hotelu.

U udžbeniku *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2, C1)* učenici najviše usvajaju razne riječi u kontekstu, npr.: biti, činiti, afirmacija, imidž, identitet, prezentacija, ponos, davati/dati, dobivati/dobiti, kriterij, ime, baština, pozornost, jezgra, dolaziti/doći, dvojba, društvo, mišljenje, prilika, donositi/donijeti, dospijevati/dospjeti, posljedica, rok, razumijevanje, niz, dovoditi/dovesti, doživljavati/doživjeti, vjernik, stav, simbol, priprema, odricanje, običaj, blagoslov, držati, spomenik, grob, obilježje, kultura, imati, ispitivanje, pojava, vrijednost, tvar, ocjena, podvrgnuti (se), mjera, izazivati/izazvati, izdavati/izdati, ekološki, prehrana, potpora, proizvod, uvjet itd. Riječi koje usvajaju zaista je još mnogo. Njihova se uporaba najčešće provjerava u raznim raspravama, npr. o ekološkoj prehrani, bolestima ili pisanjem eseja na zadanu temu, npr. pisanje raspravljačkog eseja o najčešćim stereotipima o poslu i profesijama (Udier 2014: 107).

U udžbeniku *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj (B1, B2)* učenici usvajaju lekseme, kolokacije i frazeme uz teme poput: standard, strani jezik, računalo, internet, Facebook, znanost, umjetnost, aktivizam, hrana, piće, prehrana, životna razdoblja, odnosi među spolovima, karijera i smijeh. Usvojenost se leksema najčešće provjerava izražavanjem mišljenja i stavova o određenoj temi ili prepričavanjem vlastitih iskustava u vezi s nekom temom,

U udžbeniku *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike (A2, B1)* učenici usvajaju kolokacije i frazeme s riječima poput praznik, blagdan, vikend, odmor, kuća, pozdravi, javljanje na telefon, vanjski izgled, komplimenti, posao, veza, brak, zemlja, domovina, svijet itd. Usvojenost se leksema najčešće provjerava izražavanjem mišljenja i stavova o određenoj temi, osmišljavanjem mogućih situacija u kojima se može upotrebljavati određeni leksik, osmišljavanjem dijaloga i sl.

U posljednjem priručniku, udžbeniku *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2)*, učenici usvajaju leksik vezan uz računala, mobitele, internet, knjige, dijelove tijela, prijateljstvo, veze, obrazovanje, životni standard, potrošačke navike, filmove, glazbu, okoliš, slobodno vrijeme i sl. Neki od zadataka kojima se provjerava usvojenost leksika jesu: komentiranje i objašnjavanje raznih izreka, organiziranje rasprava na određenu temu, prepričavanje vlastitih iskustava, usmena izlaganja raznih projekata itd.

6.2. Gramatička kompetencija

Usvajanje leksika nekoga jezika besmisleno je ukoliko se ne usvajaju gramatička pravila koja će učeniku omogućiti povezivanje usvojenog leksika u smislene cjeline. Gramatika je hrvatskog jezika, u odnosu na druge europske jezike, prilično teška za učenike koji nikada nisu bili u doticaju s hrvatskim jezikom te je nužno da u priručnicima za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika gramatika bude razumljivo objašnjena te da je zastupljena dovoljna količina zadataka za vježbanje.

Postojeći su priručnici za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika osmišljeni na način da se u udžbeniku nalazi samo teorijski dio o određenom dijelu gramatike i primjeri, a da se zadatci za vježbanje nalaze u vježbenici. To je uočeno u svim analiziranim priručnicima, s iznimkom udžbenika *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2, C1)*. Kako stoji u predgovoru toga udžbenika, smatra se da su učenici hrvatskoga kao inoga jezika na razinama B2 i C1 uglavnom ovladali strukturom hrvatskoga jezika, stoga je u udžbeniku stavljen naglasak na usvajanje vokabulara, a gramatika je za te stupnjeve učenja jezika zastupljena u *Razgovarajte s nama! Gramatika i pravopis hrvatskoga jezika s vježbama za razine B2 i C1*.

Priručnici vjerno prate ono što učenici trebaju znati na svakom referentnom stupnju učenja. Na nižim razinama učenici usvajaju osnovne glagolske oblike, glagolska vremena, vrste riječi i sl., a na višim se razinama učenja to znanje produbljuje i proširuje složenijim gramatičkim obilježjima.

6.3. Sociolingvistička kompetencija

U radu je već navedeno da je nužno poznavati kulturu nekoga naroda kako bi se mogao upoznati i sam jezik. Autori analiziranih udžbenika itekako su to imali na umu pri oblikovanju priručnika jer je utvrđeno da svi analizirani priručnici obiluju tekstovima o hrvatskoj kulturi, društvu, običajima i sl. Učenici tako upoznaju hrvatske regije, gradove, poznate osobe (pisce, pjesnike, sportaše, znanstvenike itd.), znamenite građevine, poznate hrvatske proizvode, manifestacije, zanimljive hrvatske običaje i sl. Tablica koja slijedi prikazuje što se sve o hrvatskoj kulturi može naučiti u svakom od pojedinih analiziranih priručnika.

Tablica 1. Sociolingvistička kompetencija u priručnicima

Sociolingvistička kompetencija	
Razgovarajte s nama!, udžbenik za razine A2 i B1	Osnovni podaci o Republici Hrvatskoj, <i>Croaticum</i> – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik, hrvatski jezik i pismo, običaj ljubljenska, Zagreb i Hrvatsko zagorje, odlazak u posjet Hrvatskoj, Gorski kotar, Kordun, Moslavina, običaj pjenja kave i druženja uz kavu, Istra, Podravina i Međimurje, o izrazu „Samo malo!“, prvi tramvaji i automobili u Hrvatskoj, Lika, o oblačenju za različite prilike, najuža ulica na svijetu, Kvarner, o radnim običajima u Hrvatskoj, sjeverna i srednja Dalmacija, o hrvatskom medijskom prostoru, Pavao Pavličić, dvorac Pejačević u Našicama, Slavonija i Baranja, hrvatska imena ljudi, popularna imena za djecu, imena hrvatskih gradova, južna Dalmacija, hrvatski iseljenici.
Razgovarajte s nama!, udžbenik za razinu B2	Nazivi hrvatskih mjeseci, Milivoj Slaviček: <i>Moj jezik</i> , Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Muzej Ljudevita Gaja u Krapini, Dani hrvatskog književnog jezika, Nikola Tesla, Marin Soljačić, <i>Peek&Poke</i> , Muzej starih računala i informatičke tehnologije u Rijeci, nacionalne manjine u Hrvatskoj, Muzej seljačkih buna u Gornjoj Stubici, Ivana Simić Bodrožić: Hotel Zagorje, Sa(n)jam knjige u Istri, Marko Marulić, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Muzej soli u Ninu, indeks sreće u Hrvatskoj, Kristian Novak: <i>Črna mati zemla</i> , Muzej prekinutih veza u Zagrebu, studiranje i visoko obrazovanje u Hrvatskoj, matura, Festival jednakih mogućnosti, Muzej Privredne banke u Zagrebu, Hrvatski Sabor, izložba Zlato i srebro Zadra, hrvatski filmovi, Animafest, hrvatski glazbeni festivali, Tjedan suvremenog plesa, kino Metropolis, tipični hrvatski proizvodi, putopisac Davor Rostuhar, Muzejsko-memorijalni centar Dražen Petrović.
Razgovarajte s nama!, vježbenica za razinu B2	Muzej Vukovarska golubica, TBF: <i>Sve se vraća, sve se plaća</i> , Muzej krapinskih neandertalaca, Hrvatski školski muzej, bajadera, kulen.
Razgovarajte s nama!, udžbenik za razine B1 i B2	HAZU, Bašćanska ploča, prva hrvatska tiskana knjiga, Tin Ujević, Hrvati i strani jezici, Hrvatski sabor, Savka Dabčević Kučar, život u Hrvatskoj u suvremeno doba, poznati hrvatski znanstvenici, Nikola Tesla, Ivan Vučetić, Eduard Penkala, mobiteli u Hrvatskoj, hrvatska umjetnosti i poznati hrvatski umjetnici, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagrebačka škola crtanog filma, hrvatska naivna umjetnost, slikar Ivan Generalić, nacionalni parkovi, parkovi prirode, bjeloglavi sup, Lonjsko polje, Čigoč, europsko selo roda, Dragutin Gorjanović Kramberger, aktivizam u Hrvatskoj, Andrija Štampar, humanitarne udruge u Hrvatskoj, Milka Trnina, Cedevita, Vegeta, hrvatski sportaši i sportašice, hrvatske dnevne novine i časopisi, Marija Jurić Zagorka, planinarenje, boćanje, slavne Hrvatice u prošlosti, Ivana Brlić Mažuranić, Jadranka Kosor, starohrvatska mitologija, Dora Pejačević, Slava Raškaj, hrvatsko tržište rada, Julije Klović.

Razgovarajte s nama!, udžbenik za razine B2 i C1	Festival baštine, Špancirfest, hrvatska nematerijalna kultura u 21. stoljeću, kravata, moderni obiteljski život u svjetlu starih običaja, uspomena na pokojnike i hrvatska groblja, ekološka proizvodnja hrane, laži u koje vjeruju Hrvati, Marco Polo, urbane promjene u Zagrebu na prijelazu stoljeća, hrvatska kinematografija, planina Medvednica, Trg Petra Preradovića u Zagrebu, Terraneo, 22esti s d'Best, uskrсни običaji u Hrvatskoj, GMO – stanje u Hrvatskoj, javna diplomacija i imidž u Hrvatskoj, putovanje braće Seljan, zaštićena priroda u Hrvatskoj.
Razgovarajte s nama!, gramatika i pravopis za razine B2 i C1	Paška čipka, Čipkasti festival, Ogulinski festival bajke, hrvatski spomenici na popisu zaštićene svjetske baštine, gradsko groblje u Varaždinu, fašnik, kralj Petar Krešimir IV., izložba o stereotipima u Etnografskome muzeju, preimenovanje ulica i trgova u Rijeci, Gorski kotar, svadbeni običaji nekada.
Učimo hrvatski 2	Dobriša Cesarić: <i>Slap, Voćka poslije kiše</i> , članci iz <i>Večernjeg lista</i> , životopis Marije Jurić Zagorke, Vladimir Nazor: <i>Cvrčak</i> , Josip Pupačić: <i>More</i> , pozdravi, Hum (Istra), nacionalni park Risnjak, Marin Držić, tartuf – kralj gljiva, bajadera, Posused blizu Zagreba.
Učimo hrvatski 3	Samobor, Plitvička jezera, Dubrovnik, plan grada Zagreba, dvorac Veliki Tabor, Karlovac, Marko Marulić, Ivan Meštrović, Marko Polo, poznati Dubrovčani.

Mnogi će od tih podataka učenicima biti samo usputne zanimljivosti, no većina će im informacija olakšati život u novoj kulturi s novim ljudima i novim društvenim običajima. Može se ustvrditi da sociolingvistička kompetencija nije zanemarena ni u jednom od priručnika.

6.4. Jezične djelatnosti

Jezik kao apstraktan sustav sporazumijevanja ostvaruje se različitim djelatnostima. Prva je i najvažnija jezična djelatnost slušanje. Začetak se te jezične djelatnosti nalazi još u prijerodno doba kada počinjemo slušati govor roditelja i razumijevati ono što se govori. Jelaska (2005: 11) navodi da „razumijevanje govora prethodi govorenju, pa tako dijete koje usvaja materinski jezik ili odrasla osoba koja uči strani jezik u načelu mora razumjeti riječ ili gramatičku strukturu prije nego što ju upotrijebi“.

Druga je važna jezična djelatnost čitanje. Ono se ne događa spontano kao slušanje niti njime ovlada svaki čovjek. Mnoge kulture nemaju pismo te zbog toga ni ne mogu ovladati čitanjem. Čitati se može na dva načina: gledanjem, odnosno osjetilom vida ili dodirivanjem, tj. opipom (Braillovo pismo). Postoje različite vrste čitanja, npr. čitanje u sebi, čitanje naglas, interpretativno čitanje itd.

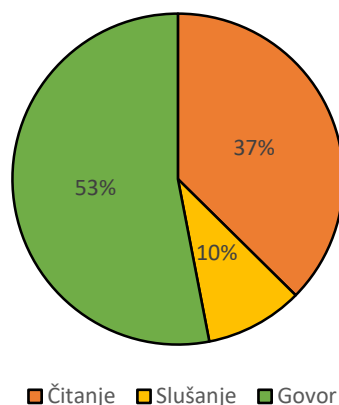
Nadalje, govor je također jedna od jezičnih djelatnosti koja se usvaja od najranije dobi. Iako se smatra da razumijevanje govora prethodi govoru, u praksi nije uvijek tako. Može se dogoditi da se obje sposobnosti istovremeno razvijaju, a ponekad govor može prethoditi razumijevanju. Često se događa da djeca upotrebljavaju izraze čije značenje ne razumiju (Jelaska i sur. 2005: 12).

Posljednja je važna jezična djelatnost pisanje i ona je jedina koja se mora poučavati. Njome, kao i čitanjem, ne ovladaju svi ljudi tijekom svog života (Jelaska i sur. 2005: 12).

Navedene se jezične djelatnosti u literaturi još nazivaju i vještinama ili sposobnostima. Između ta dva pojma potrebno je napraviti razliku. Vještine su prikladniji naziv za jezične djelatnosti koje se više razvijaju učenjem i uvježbavanjem, a sposobnosti su prikladniji naziv za jezične djelatnosti koje se više razvijaju spontanom usvajanjem (Jelaska i sur. 2005: 14).

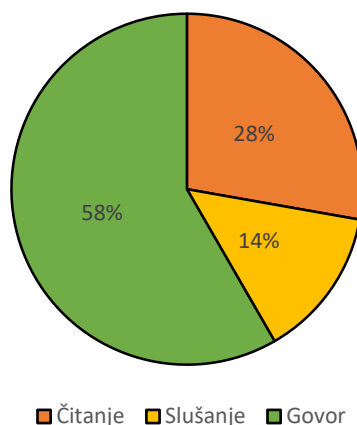
Iz svega navedenog o jezičnim djelatnostima jasno je da je za učenje jezika potrebno razvijati sve jezične djelatnosti. Zbog toga priručnici za učenje trebaju biti oblikovani tako da nijedna jezična djelatnost ne bude zakinuta, nego da se sve podjednako razvijaju. Stoga se u analiziranim priručnicima proučavala zastupljenost triju jezičnih djelatnosti: slušanja, čitanja i govora. Pisanje se kao jezična djelatnost podrazumijeva jer su u svim udžbenicima zastupljeni zadatci koje učenici trebaju pismeno rješavati, a o tim će zadacima biti riječ u posebnom poglavlju.

Analiza zastupljenosti jezičnih djelatnosti u izabranim priručnicima provodila se na način da su se brojali zadatci u kojima je zastupljena jedna od jezičnih djelatnosti. Rezultati za svaki udžbenik prikazat će se grafički te će se izvesti ukupan zaključak na temelju dobivenih podataka.

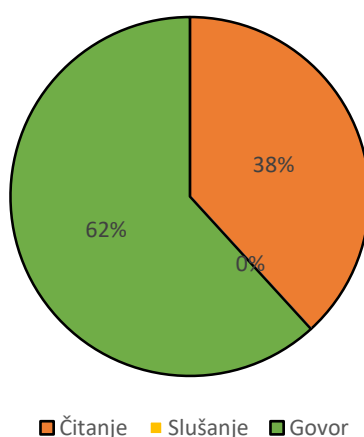
Grafikon 1. Jezične djelatnosti u udžbeniku *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike (A2, B1)*

Prvi grafikon prikazuje podatke prikupljene iz udžbenika *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike (A2, B1)*. Od ukupno 115 zadataka 61 zadatak vezan je uz govor, 43 zadatka vezana su uz čitanje i samo 11 zadataka uz slušanje.

Grafikon 2. Jezične djelatnosti u udžbeniku *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2, C1)*.

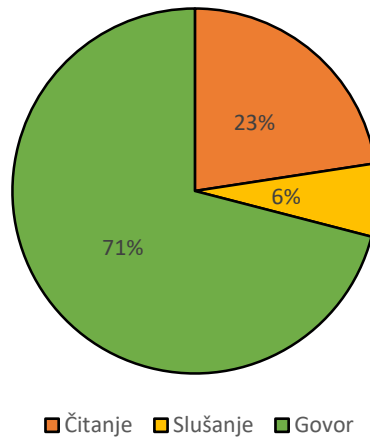
Drugi grafikon prikazuje podatke prikupljene iz udžbenika *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2, C1)*. Od ukupno 72 zadatka 42 zadatka vezana su uz govor, 20 zadataka vezano je za čitanje, a 10 je zadataka vezano uz slušanje.

Grafikon 3. Jezične djelatnosti u udžbeniku *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2)*.

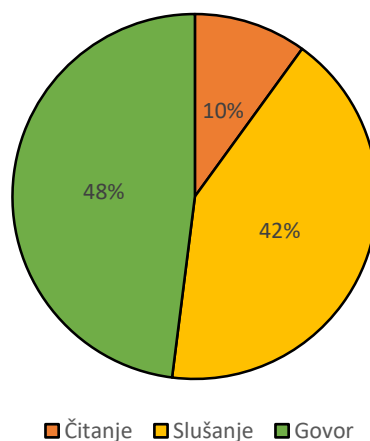
Treći grafikon prikazuje podatke prikupljene iz udžbenika *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2)*. Od ukupno 157 zadataka 97 je zadataka vezano

uz govor, a 60 je zadataka vezano uz čitanje. Nije pronađen nijedan zadatak u kojem je zastupljeno slušanje.

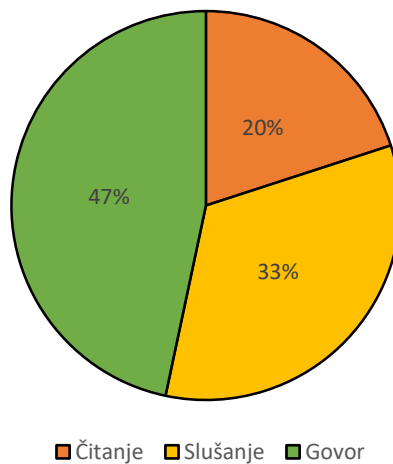
Grafikon 4. Jezične djelatnosti u udžbeniku *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj (B1, B2)*.

Četvrti grafikon prikazuje podatke prikupljene iz udžbenika *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj (B1, B2)*. Od ukupno 124 zadatka 88 je zadataka vezano uz govor, 28 je zadataka vezano uz čitanje, a samo je osam zadataka vezano uz slušanje.

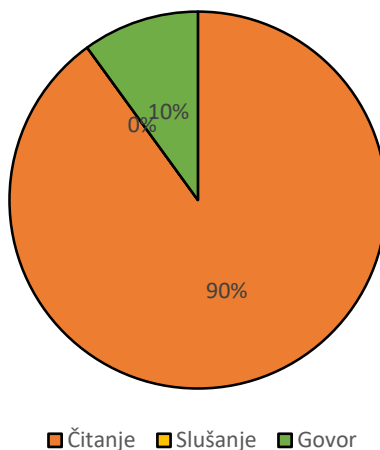
Grafikon 5. Jezične djelatnosti u udžbeniku *Učimo hrvatski 2*.

Peti grafikon prikazuje podatke prikupljene iz udžbenika *Učimo hrvatski 2*. Od ukupno 50 zadataka 24 su zadatka vezana uz govor, 21 je zadatak vezan uz slušanje, a 5 je zadataka vezano uz čitanje.

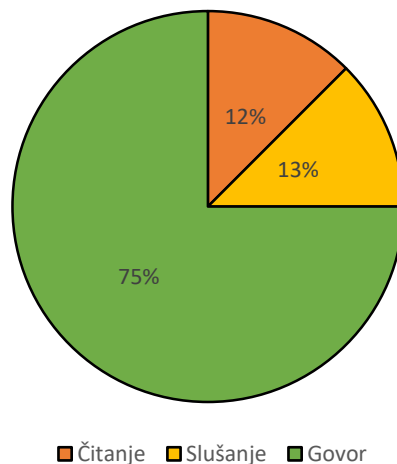
Grafikon 6. Jezične djelatnosti u udžbeniku *Učimo hrvatski 3*.

Šesti grafikon prikazuje podatke prikupljene iz udžbenika *Učimo hrvatski 3*. Od ukupno 45 zadataka 21 je zadatak vezan uz govor, 15 je zadataka vezano uz slušanje i 9 je zadataka vezano uz čitanje.

Grafikon 7. Jezične djelatnosti u gramatici *Razgovarajte s nama! Gramatika i pravopis hrvatskoga jezika s vježbama za razine B2 i C1*.

Sedmi grafikon prikazuje podatke prikupljene iz gramatike *Razgovarajte s nama! Gramatika i pravopis hrvatskoga jezika s vježbama za razine B2, C1*. Od ukupno 10 zadataka 9 je zadataka vezano uz čitanje, a samo jedan zadatak uz govor. Zadatci slušanja nisu zastupljeni.

Grafikon 8. Jezične djelatnosti u vježbenici *Razgovarajte s nama! Vježbenica i zvučna vježbenica hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za razinu B2.*

Posljednji, osmi grafikon prikazuje podatke prikupljene iz vježbenice *Razgovarajte s nama! Vježbenica i zvučna vježbenica hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za razinu B2.* Od ukupno 8 zadataka 6 je zadataka vezano uz govor, a po jedan je zadatak vezan uz čitanje i slušanje.

Dobiveni podatci pokazuju da se u gotovo svim priručnicima najviše razvija jezična djelatnost govora (iznimka je *Gramatika*), u manjoj količini razvija se čitanje, a najmanje se razvija slušanje. Čak u dva priručnika slušanje kao jezična djelatnost nije ni zastupljeno što je svakako veliki nedostatak jer je nužno razvijati sve jezične djelatnosti kako bi učenik u konačnici što uspješnije usvojio ne samo hrvatski jezik nego bilo koji drugi strani jezik.

Jezična djelatnost govora najzastupljenija je u gotovo svim priručnicima, a najčešći su zadatci kojima se od učenika traži govor vezan za izražavanje mišljenja, stavova, iskustava, osmišljavanje i izvođenje dijaloga u paru, usmeno izlaganje zajedničkog grupnog rada i sl.

Vrlo je važno što se u priručnicima nalazi doista velik broj zadataka koji se odnose na čitanje jer razvijanje čitateljskih vještina i navika pridonosi razvijanju svih jezičnih djelatnosti (Visinko 2010: 31). Svi su zadatci koji se odnose na jezičnu djelatnost čitanja bili oblikovani kao zadatci čitanja s razumijevanjem. To znači da je nakon čitanja određenoga teksta slijedio jedan ili više zadataka kojima se provjeravalo je li učenik razumio pročitani tekst.

Visinko (2010: 22) navodi da se „zadaci u vezi sa slušanjem mogu odnositi na slušanje za (estetski) užitak, na empatično slušanje, slušanje s razumijevanjem te na kritičko slušanje.“ Gotovo su svi zadatci koji se odnose na jezičnu djelatnost slušanja bili oblikovani kao zadatci slušanja s razumijevanjem. To znači da je nakon slušanja određenoga teksta slijedio jedan ili više zadataka

kojima se provjeravalo je li učenik razumio odslušani tekst. Pronađen je tek pokoji primjer zadatka slušanja za estetski užitak, a u takvim je zadacima najčešće bila riječ o slušanju pjesama. Za primjer možemo uzeti slušanje pjesme *Kad naš brod plovi, plovi* koja se nalazi u udžbeniku *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike (A2, B1)*.

6.5. Vrste zadataka

Kao što je već spomenuto, svaki od priručnika za učenje hrvatskog kao stranog jezika sadrži i zadatke za rješavanje koji su učenicima potrebni ponajprije da bi mogli provjeriti svoje razumijevanje, znanje i napredovanje, ali i nastavnicima da bi mogli provjeravati uspješnost cjelokupnog nastavnog procesa. Rješavanjem se zadataka razvija i posljednja jezična djelatnost o kojoj još nije bila riječ, a to je pisanje.

Literatura donosi brojne i raznolike podjele zadataka. „Gronlund (1985.) govori o jednostavnim zadacima objektivnog tipa i zadacima višestrukog izbora te o interpretativnim zadacima i zadacima esejskog tipa koji mjere složena postignuća. Good i Brophy (1995.) zadatke dijele na one esejskog tipa i objektivnog tipa, a Slavin (1997.) spominje zadatke esejskog tipa, objektivnog tipa i zadatke koji zahtijevaju rješavanje problema.“ (Vidović Vizek 2003: 427)

Zadatci iz priručnika analizirani su prema podjeli na zadatke otvorenoga tipa i zadatke zatvorenoga tipa. Zadacima otvorenoga tipa pripadaju: zadatci dopunjavanja, zadatci kratkih odgovora, zadatci produženog odgovora te zadatci esejskog tipa, a zadacima zatvorenoga tipa pripadaju: zadatci alternativnog izbora, zadatci višestrukog izbora, zadatci povezivanja i sređivanja, zadatci višestrukih kombinacija te zadatci redanja. Sve vrste zadataka imaju svoje prednosti i nedostatke i pogodni su za ispitivanje različitih obrazovnih ciljeva (Vidović, Vizek 2003: 428).

6.5.1. Zadatci otvorenoga tipa

Kao što je već navedeno, zadacima otvorenoga tipa pripadaju: zadatci dopunjavanja, zadatci kratkih odgovora, zadatci produženog odgovora te zadatci esejskog tipa.

Zadatci dopunjavanja pogodni su za ispitivanje i činjeničnog znanja i razumijevanja, a njihova je najveća prednost to što gotovo u potpunosti isključuju mogućnost učeničkog pogađanja točnog odgovora. U zadacima dopunjavanja najčešće su zadane rečenice kojima nedostaje jedna ili više riječi koje učenik treba nadopisati (Vidović Vizek 2003: 433). Zadatci kratkih odgovora i zadatci produženog odgovora od učenika zahtijevaju odgovor na postavljeno pitanje. Te se vrste zadataka

najčešće koriste za provjeru poznavanja činjenica, ali i provjeru razumijevanja pojmova i ideja. Njihova je najveća prednost, kao i kod zadataka dopunjavanja, to što gotovo u potpunosti isključuju mogućnost učeničkog pogađanja točnog odgovora (Vidović Vizek 2003: 433). Zadatci esejskog tipa najčešće su sastavljeni kao pitanje na koje treba dati opširniji odgovor. Vizek Vidović (2003: 429) navodi da se zadatci esejskog tipa „najčešće koriste kako bi se ispitalo poznavanje i razumijevanje nekih definicija, usporedba važnih pojmova, sposobnost učenika da analizira, sintetizira, kombinira ili prosuđuje neke pojmove, zakonitosti ili događaje.“ Najveća je prednost tog tipa zadatka poticanje učenika na promišljanje o problemu, originalnost i maštovitost.

Tablica koja slijedi prikazuje zastupljenost pojedine vrste zadatka otvorenog tipa u analiziranim priručnicima.

Tablica 2. Zadatci otvorenoga tipa u analiziranim priručnicima

Zadatci otvorenoga tipa				
	Zadatci dopunjavanja	Zadatci kratkih odgovora	Zadatci produženog odgovora	Zadatci esejskog tipa
<i>Razgovarajte s nama!, udžbenik za razine A2 i B1</i>	3	19	11	/
<i>Razgovarajte s nama!, udžbenik za razinu B2</i>	14	14	16	/
<i>Razgovarajte s nama!, vježbenica za razinu B2</i>	170	/	1	34
<i>Razgovarajte s nama!, udžbenik za razine B1 i B2</i>	2	14	3	/
<i>Razgovarajte s nama!, udžbenik za razine B2 i C1</i>	38	8	5	29
<i>Razgovarajte s nama!, gramatika i pravopis za razine B2 i C1</i>	150	2	9	/
<i>Učimo hrvatski 2</i>	64	25	6	/
<i>Učimo hrvatski 3</i>	74	25	/	/
UKUPNO	515	107	51	63

Analizom je uočeno da ne sadrži svaki priručnik sve vrste zadataka. Jedini koji ih sadrži je priručnik *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2, C1)*.

Konačne brojke pokazuju dominaciju zadataka dopunjavanja u svim priručnicima. Za njima slijede zadatci kratkih odgovora, zadatci esejskog tipa te na kraju zadatci produženog odgovora. Uočeno je da se zadatci esejskog tipa javljaju tek na razinama B2 i C1 što je razumljivo

jer do tih razina učenici još uvijek nisu postigli potrebnu razinu jezične kompetencije za rješavanje te vrste zadatka.

6.5.2. Zadaci zatvorenoga tipa

Zadacima zatvorenoga tipa pripadaju: zadaci alternativnog izbora, zadaci višestrukog izbora, zadaci povezivanja i sređivanja, zadaci višestrukih kombinacija te zadaci redanja.

U zadacima alternativnog izbora učeniku su ponuđena samo dva moguća rješenja između kojih treba izabrati ono koje je točno. Najčešće je to izbor između točno ili netočno. Tom se vrstom zadataka provjerava točno poznavanje nekih činjenica i razumijevanja uzročno-posljedičnih odnosa. Najveći je nedostatak te vrste zadataka mogućnost pogađanja. Čak i kada ne zna odgovor, učenik ima 50 % mogućnosti da odgovori točno (Vidović Vizek 2003: 436). Zadacima višestrukog izbora ispituje se poznavanje činjenica i razumijevanje principa te primjena znanja. Ta je vrsta zadataka „sastavljena od pitanja ili tvrdnje i više predloženih odgovora među kojima učenik mora izabrati točno rješenje. Broj predloženih rješenja može varirati no najčešće je predloženo četiri do pet odgovora.“ (Vidović Vizek 2003: 437) U toj je vrsti zadatka smanjena mogućnost pogađanja zbog većeg broja ponuđenih odgovora od kojih je samo jedan točan.

Zadaci povezivanja i sređivanja sastoje se „od uvodne tvrdnje ili pitanja i dva stupca podataka koje valja međusobno povezati. Stupci mogu biti s jednakim brojem podataka pa govorimo o *ujednačenom* tipu zadataka povezivanja ili jedan stupac ima više podataka pa govorimo o *neujednačenim* zadacima.“ (Vidović Vizek 2003: 438) Tom se vrstom zadataka ispituje učenikova sposobnost povezivanja u parove prema nekom zadanom principu.

Zadaci višestrukih kombinacija po svojoj su koncepciji slični zadacima višestrukog izbora. Sastavljeni su, kao i zadaci višestrukog izbora, od pitanja ili tvrdnje i više predloženih odgovora. Razlika je u tome što je kod zadataka višestrukih kombinacija moguće više točnih odgovora. Zadaci redanja od učenika zahtijevaju da prema zadanom redosljedu oblikuju niz. Najčešće je riječ o kronološkom redanju podataka ili o redanju po određenom svojstvu (veličini, težini) (Vidović Vizek 2003: 438).

Tablica koja slijedi prikazuje zastupljenost pojedine vrste zadatka zatvorenoga tipa u analiziranim priručnicima.

Tablica 3. Zadatci zatvorenoga tipa u analiziranim priručnicima

Zadatci zatvorenoga tipa					
	Zadatci alternativnog izbora	Zadatci višestrukog izbora	Zadatci povezivanja i sređivanja	Zadatci višestrukih kombinacija	Zadatci redanja
<i>Razgovarajte s nama!</i> , udžbenik za razine A2 i B1	22	3	/	1	/
<i>Razgovarajte s nama!</i> , udžbenik za razinu B2	5	8	7	/	1
<i>Razgovarajte s nama!</i> , vježbenica za razinu B2	1	/	26	/	1
<i>Razgovarajte s nama!</i> , udžbenik za razine B1 i B2	12	5	/	/	/
<i>Razgovarajte s nama!</i> , udžbenik za razine B2 i C1	17	1	15	1	4
<i>Razgovarajte s nama!</i> , gramatika i pravopis za razine B2 i C1	/	1	8	/	1
<i>Učimo hrvatski 2</i>	12	6	15	/	/
<i>Učimo hrvatski 3</i>	6	1	8	/	5
UKUPNO	75	25	79	2	12

Kao i kod zadataka otvorenoga tipa jedini je priručnik koji sadrži sve vrste zadatka *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2, C1)*.

Po količini vrsta zadataka dominiraju zadatci alternativnog izbora i zadatci povezivanja i sređivanja, dok su u svih osam priručnika pronađena tek dva zadatka višestrukih kombinacija. Uočljiva je razlika u količini zadataka otvorenoga tipa i količini zadataka zatvorenoga tipa pronađenih u priručnicima. Od ukupno 929 zadataka 80 % su zadatci otvorenoga tipa, a samo 20 % zadatci zatvorenoga tipa. Takav je omjer zadatka zapravo dobar za učenike koji uče hrvatski kao strani jezik jer se od njih zahtijeva da više samostalno daju svoje odgovore, a ne da samo zaokruže točan odgovor ili povežu pojmove iz dva stupca.

6.5.3. Ostali zadatci

U priručnicima se također pojavljuju i zadatci koji se ne mogu svrstati ni u zadatke otvorenoga ni u zadatke zatvorenoga tipa. Najčešće je riječ o zadacima preoblike rečenica, sastavljanja rečenica, ispunjavanja tablica, ispravljanja grešaka, zamjene riječi u rečenici i sl.

Tablica koja slijedi prikazuje zastupljenost ostalih zadataka u analiziranim priručnicima.

Tablica 4. Ostali zadatci u analiziranim priručnicima.

Ostali zadatci	
<i>Razgovarajte s nama!</i>, udžbenik za razine A2 i B1	/
<i>Razgovarajte s nama!</i>, udžbenik za razinu B2	1
<i>Razgovarajte s nama!</i>, vježbenica za razinu B2	154
<i>Razgovarajte s nama!</i>, udžbenik za razine B1 i B2	/
<i>Razgovarajte s nama!</i>, udžbenik za razine B2 i C1	30
<i>Razgovarajte s nama!</i>, gramatika i pravopis za razine B2 i C1	130
<i>Učimo hrvatski 2</i>	33
<i>Učimo hrvatski 3</i>	39
UKUPNO	387

Analizom je uočeno da se ostali zadatci ne javljaju u svim priručnicima. Vidljivo je da ih je zamjetno više na višim razinama (B2 i C1), a na nižim tek pokoji takav zadatak. To je i razumljivo jer su zadatci koji pripadaju grupi ostalih zadataka prilično teški za početke. Da bi se oblikovala potpuno nova rečenica ili da bi se objasnio nekakav pojam potrebno je ipak veće znanje jezika.

6.6. Didaktičko oblikovanje udžbenika

Teško je prosuditi jesu li analizirani priručnici za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika kvalitetno didaktički oblikovani. Problem je u tome što se obični školski udžbenici sastavljaju prema zakonitostima obrazovnog procesa, odnosno prema nastavnom planu i programu, a za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika ne postoji propisani nastavni plan i program. Sastavljačima su takvih priručnika jedine smjernice opisani zajednički referentni

stupnjevi prema *Zajedničkom referentnom okviru za jezike*. Ako bismo uzeli u obzir usklađenost analiziranih priručnika sa ZEROJ-em kao jedno od načela didaktičkog oblikovanja udžbenika, može se u konačnici reći da su analizirani priručnici didaktički oblikovani. Svaki je od priručnika po svim svojim sastavnicama prilagođen onome što učenik treba usvojiti i znati na određenom zajedničkom referentnom stupnju.

Nadalje, svaki od analiziranih priručnika, osim *Vježbenice* i *Gramatike* koje su zbog svoje primarne namjene drugačije oblikovane, sadrži sve komponente: pripremanje ili uvođenje učenika u nove nastavne sadržaje, obradu novih nastavnih sadržaja radi stjecanja znanja, vježbanje aktivnosti radi stjecanja sposobnosti, ponavljanje sadržaja radi trajnosti usvojenih znanja i provjeravanje rezultata. Svaka nova lekcija započinje uvodnim razgovorom koji je vezan za ono što će se učiti, zatim slijedi novo gradivo, razne vježbe te na kraju se ponavlja usvojenost gradiva rješavanjem zadataka. Dakle, zaključuje se da je u analiziranim priručnicima ispunjeno još jedno načelo didaktičkog oblikovanja udžbenika.

Nadalje, svi su priručnici oblikovani tako da sadrže što više raznovrsnih aktivnosti koje zahtijevanju učenikov potpuni angažman. Sastavljači su se udžbenika, što je vidljivo i iz prethodne analize, trudili u priručnike uključiti što više različitih tipova zadataka koji razvijaju različite jezične djelatnosti kako nijedno područje ne bi bilo zakinuto.

Jedini je problem kod svih analiziranih priručnika za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika to što su svi namijenjeni za rad s nastavnikom, a ne za samostalan rad. Nekome tko nikada nije bio u doticaju s hrvatskim jezikom bit će gotovo nemoguće samostalno shvatiti svo gradivo. Doista je za rad s priručnicima potrebna pomoć stručna nastavnika koji će usmjeravati učenike i objašnjavati sve nejasnoće. Učenici nemaju nikakve koristi od rješenja zadataka koji se nalaze na kraju nekih od priručnika ako ne razumiju zašto je to baš tako. Ukoliko žele naučiti hrvatski jezik, najsigurnije je da to rade na tečajevima s iskusnima i stručnim nastavnicima koji će im uvijek moći pružiti pomoć.

7. Zaključak

Priručnici za učenje hrvatskog kao stranog jezika samo su jedan od izvora znanja, no bez njih nastava bi bila nezamisliva. Neophodni su za učenje i poučavanje te je nužno da budu didaktički oblikovani i prilagođeni učenicima kojima su namijenjeni. Analiza je osam priručnika pokazala da su sastavljači vodili računa o tome kome su priručnici namijenjeni. Svaki je od priručnika po svim svojim sastavnicama usklađen s onim što učenik treba usvojiti i znati na određenom zajedničkom referentnom stupnju, u svim su priručnicima zastupljeni zadatci koji razvijaju sve jezične djelatnosti (osim *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2)* i *Razgovarajte s nama! Gramatika i pravopis hrvatskoga jezika s vježbama za razine (B2, C1)*), uočena je raznovrsnost zadataka zbog koje priručnici nisu monotoni te su, u konačnici, priručnici kvalitetno didaktički oblikovani.

Iako su postojeći priručnici za učenje hrvatskog kao drugog i stranog jezika kvalitetni, uvijek treba težiti boljemu. Za početak trebalo bi se uvesti obrazovanje za nastavnike hrvatskog kao drugog i stranog jezika koji bi onda sudjelovali u oblikovanju udžbenika jer bi najbolje znali ispraviti postojeće nedostatke, a zatim bi se trebalo početi izdavati više priručnika za više stupnjeve učenja hrvatskog kao drugog i stranog jezika te priručnike za jezik određenih struka. No zasada neka nas tješi činjenica da postojeći priručnici itekako zadovoljavaju svoju svrhu.

Izvori i literatura

Izvori

1. Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. (2013). *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike (A2, B1)*. Zagreb: Croaticum.
2. Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. (2014). *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj (B1, B2)*. Zagreb: Croaticum.
3. Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. (2015). *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2)*. Zagreb: Croaticum.
4. Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. (2016). *Razgovarajte s nama! Vježbenica i zvučna vježbenica hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2)*. Zagreb: Croaticum.
5. Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija. (2014). *Razgovarajte s nama! Gramatika i pravopis hrvatskoga jezika s vježbama za razine B2 i C1*. Zagreb: Croaticum.
6. Kosovac, Vesna; Lukić, Vida. (2011). *Učimo hrvatski 2*. Zagreb: Centar za strane jezike, Školska knjiga.
7. Kostrenčić, Višnja; Kovačiček, Miljenko; Lukić, Vida. (2009). *Učimo hrvatski 3*. Zagreb: Centar za strane jezike, Školska knjiga.
8. Udier, Sanda Lucija. (2014). *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika (B2, C1)*. Zagreb: Croaticum.

Literatura

1. Jelaska, Zrinka i sur. (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
2. Mikić Čolić, Ana. (2017). *Uloga afektivnih činitelja u intenzivnom učenju hrvatskoga kao stranog jezika*. *Strani jezici*, Vol. 46, No. 1–2., str. 5–22.
3. Opačić, Nives. (2006). *Nastavnici hrvatskoga kao stranoga jezika u susretu različitih kultura*. *Lahor*, Vol. 1, No. 1., str. 83–89.

4. Poljak, Vladimir. (1980). *Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Prebeg-Vilke, Mirjana. (1991). *Vaše dijete i jezik: materinski, drugi i strani*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Visinko, Karol. (2010). *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika: Pisanje*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Vizek Vidović, Vlasta i sur. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP d.o.o.
8. *Zajednički europski referentni okvir za jezike*. (2005). Zagreb: Školska knjiga.